

УДК 159.9.07

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-153-160

## САМООЦІНКА СТУДЕНТІВ, ЩО ПОЄДНУЮТЬ НАВЧАННЯ ТА РОБОТУ

*Лариса Березовська<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та практичної психології, Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів, Україна, e-mail: berezlyarsa@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5972-7883>

## SELF-ESTEEM OF STUDENTS WHO COMBINE STUDY AND WORK

*Larysa Berezovska<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>Ph.D. (Psychology), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theoretical and Practical Psychology, Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine, e-mail: berezlyarsa@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5972-7883>

**Анотація.** У статті описано особливості самооцінки студентів, що поєднують навчання та роботу. Все частіше сучасна молодь приймає рішення піти працювати під час навчання у закладах вищої освіти. Прийняти таке рішення їх спонукають різні причини: від бажання розвинути свої практичні навички до бажання заробити тільки гроші, від потреби забезпечити себе до бажання допомогти рідним. Вибір саме цієї роботи, прийняття рішення йти працювати побудований на основі самооцінки, яку має молода людина, що навчається в закладі освіти. Самооцінка особистості розглядається з двох позицій: як цілісна характеристика, яка виражається в таких поняттях як ставлення до себе, повага себе, цінність Я та як характеристика окремих показників діяльності, окремих здібностей, важливих якостей, що є основою успішної професійної діяльності. Часто поряд із самооцінкою (або підміняють її) використовують таке поняття як «само ставлення». Ставлення до себе набуло власного змістовного наповнення, але воно наближається до цілісної особистісної самооцінки. Наведено результати емпіричного дослідження особливостей самооцінки студентів, що під час навчання у закладах вищої освіти працюють. Емпірично виявлено, що в більшій кількості студентів, що поєднують навчання та роботу високий рівень самооцінки. Самооцінювання таких особистісних якостей, як: здоров'я, здібності, характер, авторитет у однолітків, уміння робити своїми руками, зовнішність та впевненість у собі показав, що в основному в тих студентів, які поєднують навчання та роботу вищий рівень як домагань, так і самооцінки. Виявлено, що група студентів, що поєднує навчання та роботу демонструє вищі показники самовпевненості, самокерівництва, віддзеркаленого Я та самоцінності, і той же час нижчі показники самозвинувачення та внутрішньої конфліктності. Студенти, що це під час навчання починають працювати, незалежно від мотивації, яка спонукала прийняти таке рішення вище цінять свою особистість, свої досягнення, свою значимість, вміють керувати собою, своїм часом, вважають, що інші їх сприймають позитивно, і, очевидно, вони є більш успішними та психологічно благополучними.

**Ключові слова:** самооцінка, рівень домагань, самоставлення, студенти, студенти, що поєднують навчання та роботу.

**Формул:** 0, **рис.:** 1, **табл.:** 2, **бібл.:** 10

**Abstract.** The article describes the features of self-esteem of students combining study and work. More and more often modern youth makes a decision to go to work while studying at higher education institutions. A variety of reasons prompt them to make this decision, from the desire to develop their practical skills to the desire to earn money, from the need to provide for themselves to the wish to help their relatives. Choosing this particular job, making a decision to go to work is built on the basis of self-esteem, which a young person studying in an educational institution has. The self-esteem of a person is considered from two points. As a holistic characteristic which is expressed in specific concepts such as self-attitude, self-worth, and as a characteristic of particular activity indicators, abilities and important qualities which are a basis of successful professional activity. Frequently, along with self-esteem is used (or is replaced with) a concept of 'self-attitude'. Self-attitude has acquired its own content, but it approaches a holistic personal self-esteem. The results of the empirical study of features of the self-esteem of students who work while studying in higher education institutions are presented. It was empirically established that the most of students who combine work and study demonstrate higher level of self-esteem. The self-assessment of such personality qualities such as health, abilities, character, authority among peers, ability to do thing with their own hands, appearance and self-confidence, mainly showed that those students who combine work and study manifest higher levels of both aspiration and self-esteem. It

*was found that the group of students combining study and work showed higher indicators of self-confidence, self-direction, reflected self and self-worth, and at the same time lower indicators of self-blame and internal conflict. Students who start working while still studying, regardless of the motivation that prompted them to make such a decision, value their personality, their achievements, their importance, know how to manage themselves and their time, believe that others perceive them positively, and, obviously, they are more successful and have higher indicators of psychological well-being.*

**Key words:** *self-esteem, aspiration level, self-attitude, students, students combining study and work*  
**Formulas:** 0; **fig.:** 1; **tabl.:** 2; **bibl.:** 10

**Постановка проблеми.** У сучасному світі самооцінка молоді людини набуває все більш актуального значення. Важливими чинниками співжиття у соціумі є здатність у людини до реалістичної оцінки своїх можливостей, позитивного ставлення до себе та інших, визнання своєї цінності, значимості та цінності та значимості інших. Самооцінка особистості є оцінкою людини самої себе, своїх можливостей, якостей, свого місця серед інших людей. Багато в чому від самооцінки залежать стосунки із соціальним оточенням, поведінка людини, вимогливість до себе та вміння критично ставитися до себе.

Самооцінка часто визначає успішність студента у навчальній діяльності, є важливою для професійного вибору та власного ставлення до реальності. Адекватна самооцінка допомагає студенту бути успішним у навчанні, виважено зробити професійний вибір та розважливо, реально ставитися до оточуючого соціуму. Неадекватна самооцінка викликає викривлене, неналежне ставлення особистості до себе, що часто впливає і на ставлення до інших, а це в майбутньому може спричинити ряд проблем.

У сучасних умовах суспільства все частіше під час навчання у закладах вищої освіти молодь приймає рішення працювати. Студенти починають працювати через різні причини: одні хочуть набути практичних навичок ще під час навчання, інші починають працювати через особисті потреби, деякі через неможливість підтримки сім'ї, інші – навпаки намагаються матеріально допомогти своїй родині. На прийняття рішення щодо роботи під час навчання впливає самооцінка у студентів. Студенти, що поєднують навчання та роботу

відчувають себе впевненими у своїх силах, психологічно та матеріально благополучними, потрібними іншим.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Самооцінка особистості значною мірою сучасних дослідників розглядається як цілісна характеристика, яка виражається в таких поняттях як ставлення до себе, повага себе, цінність Я. Інші науковці розглядають її як характеристику окремих показників діяльності, окремих здібностей, важливих якостей, що є основою успішної професійної діяльності. Часто поряд із самооцінкою (або підміняють її) використовують таке поняття як «само ставлення». Ставлення до себе набуло власного змістовного наповнення, але воно наближається до цілісної особистісної самооцінки. А також самооцінка з однієї сторони розглядається у структурі Я-концепції, з іншої – у структурі самосвідомості.

Самооцінка є в основі взаємозв'язку особистості з оточенням, критичність людини, вимогливість до себе, ставлення до успіху та невдачі. Також самооцінка є основою ефективності діяльності людини та її розвитком. Оцінка себе пов'язана з потребою самоствердження, ставленням до досягнень, до поставлених особистістю цілей.

Самооцінка може бути оптимальною (адекватною) або неоптимальною (неадекватною). Людина з адекватною самооцінкою правильно співвідносить свої можливості та здібності, критично ставиться до себе, в основному реально дивиться на свої успіхи та невдачі, цілі, які вона виставляє, є реальними та досяжними. Зазначена самооцінка є найбільш оптимальною для певних ситуацій та умов.

У випадку неадекватної самооцінки у людини виникає викривлене уявлення про

себе, вона ідеалізує образ своєї особистості та можливостей. У неї виникає неправильне уявлення щодо своєї цінності для оточуючих та для спільної справи. Часто невдачі не помічаються та ігноруються для того, щоб зберегти високу оцінку себе, своїх вчинків та справ. Емоційно людина відштовхує те, що порушує уявлення про себе. Часто невдача ними пояснюється зовнішніми причинами, а не внутрішніми помилками. Найоптимальнішим варіантом є пластичність самооцінки: під час успіху підвищується, а під час невдачі – знижується, що може сприяти розвитку особистості. Це відбувається тому, що людині доводиться прикладати зусилля для досягнення поставлених цілей, для розвитку своїх властивостей та вольових якостей. Для молоді, що часто поєднує навчання та роботу адекватна самооцінка, її пластичність є дуже важливою під час виконання трудової діяльності, адже шлях молодій людині не є легким та рівним.

У сучасній психологічній літературі зроблено багато спроб описати самооцінку студентів під час їхнього навчання у закладах вищої освіти. Так, описано самооцінку як складову Я-концепції майбутніх фахівців соціономічних професій [1]; досліджено самооцінку як фактор становлення особистості студента [2]; розглянуто часові перспективи та само ставлення студентів у професійній сфері [3]; визначено *особливості взаємозв'язку самооцінки та мета когнітивних суджень студентів* [4]; проаналізовано особливості становлення професійної самооцінки студентів медичних закладів вищої освіти [5]; розкрито вплив самооцінки на професійне майбутнє випускників закладів освіти [6]; описано самоставлення майбутніх психологів як чинник професійного саморозвитку [7]; досліджено взаємозалежність самооцінки та суспільних вимог до професійної успішності [8] та інші.

Аналіз сучасної психологічної літератури показав, що особливості самооцінки студентів розглянуто доволі докладно у взаємозв'язку з різними

індивідуальними, типологічними характеристиками. Однак ми не спостерігали описи самооцінки студентів, що поєднують навчання та роботу, а це видається нам вкрай актуальним у сучасних умовах життя. Саме тому наше дослідження присвячене даній проблематиці.

**Мета статті** – проаналізувати та емпірично дослідити особливості самооцінки студентів, що поєднують навчання та роботу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Наше дослідження побудовано на розумінні самооцінки особистості як цілісної характеристики, яка виражається в таких поняттях як ставлення до себе, повага себе, цінність Я. Ми використовуємо поняття самооцінки Г.А. Цукермана «Загальна самооцінка, або самоповага, само прийняття себе, полягає у переживанні власної цінності або нікчемності, загального задоволення або незадоволення собою [5].

Емпіричне дослідження особливостей самооцінки студентів, що поєднують навчання та роботу здійснювалося за допомогою анкети, методики діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан) [9] та тесту-опитувальника для визначення самоставлення особистості (В. В. Столін-С. Р. Пантелеєв) [10].

Анкету використано для отримання даних про досліджуваних, про причини поєднання навчання та роботи, самодіагностики оцінки себе досліджуваними, впливу оточуючих людей.

Застосування методики діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан) дало змогу через пряме оцінювання визначити розвиток таких особистісних якостей, як: здоров'я, здібності, характер, авторитет у однолітків, уміння робити своїми руками, зовнішність та впевненість у собі. За таким же алгоритмом визначається рівень домагань особистості. Прояв зазначених особистісних якостей (самооцінки) та домагання особистості визначаються за

трьома рівнями: високий, адекватний та низький. Згідно інтерпретації методики шкала «здоров'я» не береться до уваги під час аналізу результатів. Також визначається співвідношення рівня самооцінки та рівня домагань між собою, що дає змогу визначити конфлікт між тим, до чого людина прагне і те, якою вона себе вважає.

За тестом-опитувальником самоствавлення особистості (В.В. Столін-С.Р. Пантелеєв) визначено структуру самоствавлення та вираженість компонентів самоствавлення. За тестом виявляють три рівні ставлення, що вирізняються за ступенем узагальнення: 1) глобальне ставлення; 2) само ставлення, що диференційоване на самоповазі, ауто симпатії, само інтересу та очікуванням ставлення до себе; 3) рівень конкретних дій, готовності до них відносно до свого «Я».

Самоствавлення виділяється трьома незалежними факторами. До I фактору «Самоповага» ввійшли такі шкали, як «відкритість», «самовпевненість», «самокерування», «віддзеркалення свого Я». Він виражає оцінку власного «Я» відносно соціально-нормативних критеріїв: моральності, волі, цілеспрямованості, успішності, соціального схвалення. До II фактору «Ауто симпатія» належать наступні шкали: «самоцінність», «само прийняття», «самоприв'язаність», які відображають емоційне ставлення особистості до свого «Я». До III фактору «Внутрішня невпорядкованість» належать шкали «самозвинувачення» та «внутрішня конфліктність», що свідчить про негативне само ставлення, що не залежить від ауто симпатії та самоповаги. Згідно інтерпретації методики визначаються три рівні прояву самоствавлення: високий, середній та низький.

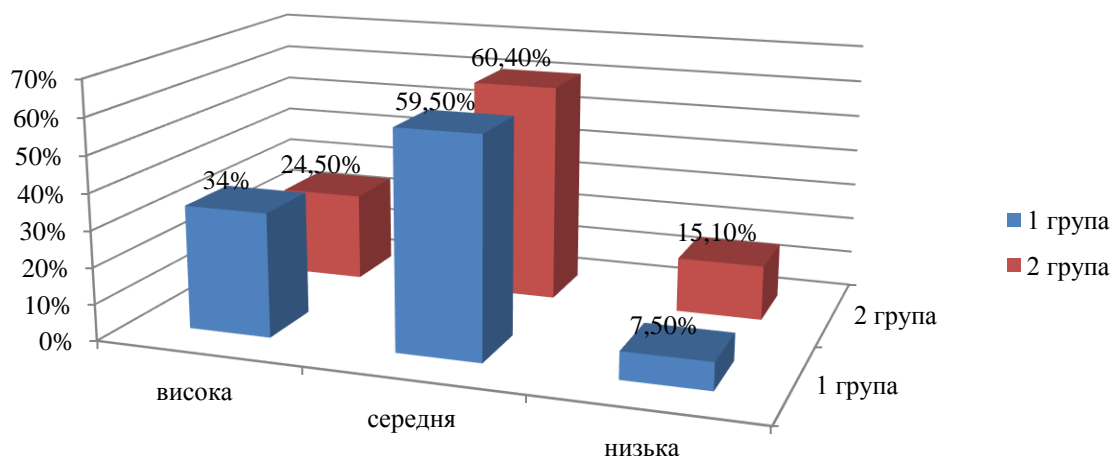
Емпіричне дослідження особливостей самооцінки студентів, що

паралельно з навчанням працюють здійснено серед студентів закладів вищої освіти міста Львів через мережу Інтернет (соціальні мережі) за допомогою Google-форм. В опитуванні взяли участь 106 осіб, з них 40 хлопців та 66 дівчат. Половина досліджуваних (53 особи) поєднують навчання та роботу, інша половина ні, вони лише навчаються. Вік досліджуваних склав від 19 до 22 років, це студенти освітніх рівнів «бакалавр» та «магістр». Щодо спеціальності, то вибірку склали студенти наступних спеціальностей: «Психологія», «Педагогічна освіта», «Право», «Журналістика» та «Філологія».

Щодо мотивації, яка спонукала їх до прийняття рішення почати працювати під час навчання, то досліджувані вказали наступні: бажають набутти практичних навичок безпосередньо на місці праці; мають особисті потреби, на які не хочуть брати кошти від батьків; вважають, що їхня сім'я не може їм забезпечити повне утримання; а також бажають матеріально допомогти своїм батькам.

На основі анкетування визначено, що 56,6% досліджуваних, що поєднують навчання та роботу повністю задоволені своєю роботою, інші визначають свою задоволеність на середньому рівні. У переважної кількості (58,4%) студентів самооцінка після критики іншими не змінюється.

Емпіричне дослідження особливостей самооцінки студентів показало, що 34% працюючих студентів (1 група) мають високий рівень самооцінки, серед тих, хто тільки навчається (2 група) з відповідним рівнем є 24,5% осіб. Середнього рівня самооцінки виявлено у досліджуваній групі 1 – 58,6% проти 60% опитаних у групі 2. Щодо низького рівня, то 7,5% та 15,1% досліджуваних у зазначених групах проявляється відповідно (рис. 1).



**Рис. 1. Самооцінка студентів**

*Примітка: 1 група – студенти, що поєднують навчання та роботу, 2 група – студенти, що тільки навчаються.*

Як бачимо спостерігаються відмінності між групами саме у крайніх проявах самооцінки.

Здійснене самооцінювання таких особистісних якостей, як: здоров'я, здібності, характер, авторитет у однолітків, уміння робити своїми руками, зовнішність та впевненість у собі показало наступне. За U-критерій Манна-Уїтні для незалежних вибірок визначено, що в основному в тих студентів, які поєднують навчання та роботу виявляється вищий рівень як домагань, так і самооцінки (табл. 1).

Щодо показників шкали «зовнішність», то між групами досліджуваних як у самооцінці, так і у рівні домагань визначено відмінності на статистично значимому рівні. Студенти, що паралельно з навчанням працюють вище оцінюють свою зовнішність, в той же час у них вищий рівень домагань до свого зовнішнього вигляду. Очевидно, спілкування на робочому місці піднімає оцінку себе у студентів.

Працюючі студенти мають вищий рівень домагань щодо розумових

здібностей та впевненості у собі, ніж їх самооцінку, що свідчить про їхню жаху до знань, до пізнання нового не тільки в навчанні, а і у праці. За іншими шкалами визначено зворотне: рівень домагань є нижчим, ніж самооцінка.

Як видно з таблиці 2, працюючі студенти в цілому оцінюють себе більш позитивно, домагання їхні є вищими.

Відмінності між групами студентів (група тих, що поєднує навчання та роботу та група тих, що тільки навчається) за шкалами «самовпевненість», «самокерівництво», «віддзеркалене Я», «самоцінність», «самозвинувачення» та «внутрішня конфліктність» визначаються на статистично значимому рівні (табл. 2).

Аналіз самоставлення показав, що між групами студентів, що поєднують навчання та роботу і групою, що тільки навчається ранги за всіма шкалами є відмінними. Так, самовпевненість, самокерівництво, віддзеркалене Я, самоцінність є вищими на рівні статистичної значущості (див. табл. 1).

**Таблиця 1. Самооцінка особистісних якостей студентів**

Само ставлення	Група	N	Ранг	Сума рангів	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Розумові здібності, рівень домагань	1	53	58,83	3118,00	1122,000	2553,000	-1,798	,072
	2	53	48,17	2553,00				
Розумові здібності, рівень самооцінки	1	53	56,65	3002,50	1237,500	2668,500	-1,060	,289
	2	53	50,35	2668,50				
Характер, рівень домагань	1	53	57,79	3063,00	1177,000	2608,000	-1,450	,147
	2	53	49,21	2608,00				
Характер, рівень самооцінки	1	53	59,84	3095,00	1145,000	2576,000	-1,644	,100
	2	53	47,16	2576,00				
Авторитет серед однолітків, рівень домагань	1	53	55,52	2942,50	1297,500	2728,500	-0,681	,496
	2	53	51,48	2728,50				
Авторитет серед однолітків, рівень самооцінки	1	53	58,89	2550,00	1119,000	2550,000	-1,813	,070
	2	53	48,11	3121,00				
Уміння робити своїми руками, рівень домагань	1	53	53,80	2851,50	1388,500	2819,500	-0,102	,919
	2	53	53,20	2819,50				
Уміння робити своїми руками, рівень самооцінки	1	53	53,42	2831,00	1400,000	2831,000	-0,029	,977
	2	53	53,58	2840,00				
Зовнішність, рівень домагань	1	53	47,18	3170,50	1069,500	2500,500	-2,130	,033
	2	53	59,82	2500,50				
Зовнішність, рівень самооцінки	1	53	59,38	3147,00	1093,000	2524,000	-1,987	,047
	2	53	47,62	2524,00				
Впевненість у собі, рівень домагань	1	53	57,46	3045,50	1194,500	2625,500	-1,350	,177
	2	53	49,54	2625,50				
Впевненість у собі, рівень самооцінки	1	53	55,82	2958,50	1281,500	2712,500	-0,782	,434
	2	53	51,18	2712,50				

*Примітка: 1 група – студенти, що поєднують навчання та роботу, 2 група – студенти, що тільки навчаються.*

За I фактором «Самоповага» прояв самовпевненості, керівництво собою, відзеркалення свого Я, що виражає оцінку власного «Я» відносно соціально-нормативних критеріїв: моральності, волі, цілеспрямованості, успішності, соціального схвалення у працюючих студентів є вищим, ніж у тих, хто тільки навчається.

За II фактором «Аутосимпатія» прояв самоцінності у групі студентів, що поєднують навчання з роботою є вищим. Тобто вони мають позитивне емоційне ставлення особистості до свого «Я».

За III фактором «Внутрішня невпорядкованість» прояв самозвинувачення та внутрішньої конфліктності, що свідчить про негативне

само ставлення, що не залежить від ауто симпатії та самоповаги значно виявляються нижчими у працюючих студентів.

Тобто для студентів, що поєднують навчання та роботу характерні більша впевненість у собі, вони сприймають себе як вольову, надійну, самостійну та енергійну людину, не відчувають внутрішньої напруги. Вміють керувати собою, розуміють, що вони є рушієм діяльності та результатів цієї діяльності, а також мають внутрішні цілі. Вони більше цінять себе та свої досягнення, проявляють інтерес до власного Я, вважають своє «Я» цінним для інших, відчувають любов до себе та те, що особистість цих студентів є значущою для інших.

**Таблиця 2. Самоставлення студентів**

Само ставлення	Група	N	Ранг	Сума рангів	Mann-Whitney U	Wilcoxon W	Z	Asymp. Sig. (2-tailed)
Самовпевненість	1	53	59,58	3158,00	1082,000	2513,000	-2,056	,040
	2	53	47,42	2513,00				
Самокерівництво	1	53	62,20	3296,50	943,500	2374,500	-2,968	,003
	2	53	44,80	2374,50				
Віддзеркалене Я	1	53	62,02	3287,00	953,000	2384,000	-2,886	,004
	2	53	44,98	2384,00				
Самоцінність	1	53	59,84	3171,50	1068,500	2499,500	-2,144	,032
	2	53	47,16	2499,50				
Самоприйняття	1	53	57,24	3033,50	1206,500	2637,500	-1,281	,200
	2	53	49,76	2637,50				
Самоприв'язаність	1	53	59,20	3137,50	1102,500	2533,500	-1,942	,052
	2	53	47,80	2533,50				
Самозвинувачення	1	53	46,24	2450,50	1019,500	2450,500	-2,479	,013
	2	53	60,76	3220,50				
Внутрішня конфліктність	1	53	47,42	2513,00	1082,000	2513,000	-2,065	,039
	2	53	59,58	3158,00				

*Примітка: 1 група – студенти, що поєднують навчання та роботу, 2 група – студенти, що тільки навчаються.*

Група цих досліджуваних вважає, що їхня діяльність, характер та інше викликають схвалення, розуміння та симпатію в інших. А також для групи студентів, що поєднують навчання та роботу характерними є нижчий рівень звинувачення себе та внутрішніх конфліктів. Очевидно, робота, яку виконують студенти, що її поєднують із навчання позитивно впливає на їхнє само ставлення, вони відчувають себе більш значущими, більш успішними, такими, що викликають повагу в інших.

**Висновки.** За результатами проведеного дослідження були сформовані наступні висновки:

- третина працюючих студентів мають високий рівень самооцінки, серед тих, хто тільки навчається з відповідним рівнем є четверта частина; низький рівень виявляється у 7,5% та 15,1% досліджуваних групах відповідно; спостерігаються відмінності між групами саме у крайніх проявах самооцінки;

- в тих студентів, які поєднують навчання та роботу виявляється вищий рівень як домагань, так і самооцінки таких особистісних якостей, як: здоров'я, здібності, характер, авторитет у однолітків, вміння робити своїми руками, зовнішність та впевненість у собі

- група студентів, що поєднує навчання та роботу демонструє вищі показники самовпевненості, самокерівництва, віддзеркаленого Я та самоцінності, і той же час нижчі показники самозвинувачення та внутрішньої конфліктності.

Важливим, актуальним і таким, що потребує дальших досліджень, залишається питання емпіричного визначення взаємозв'язку самооцінки та психологічного благополуччя студентів, що поєднують навчання та роботу.

**Література:**

1. Онуфрієва Л.А. Самооцінка як складова Я-концепції майбутніх фахівців соціономічних професій. Проблеми сучасної психології: Зб. Наук. Пр.. Київ, Кам'янець-Подільський К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2013. Вип. 22. С. 396-412.
2. Козерук Ю.В., Євсейчик Я.О. Самооцінка як фактор становлення особистості студента. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. Вип. 124 С. 163-165.
3. Большакова А.М. Часові перспективи та само ставлення студентів у професійній сфері. Збірник наукових праць. Теорія і практика сучасної психології. 2018. Вип. 1 С. 62-66.
4. Волошина В.О. Особливості мета когнітивних суджень студентів та їхній взаємозв'язок із самооцінкою. Студентські наукові записки. Серія "Соціально-політичні науки". Вип. 3. 2011. с. 241-255.

5. Музика О.Л., Чекрижова М.М. Становлення професійної самооцінки студентів медичних ВНЗ. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 22. К.: Вид-во «Фенікс», 2016. С. 213-231.

6. Слободянюк А., Гречановська О. Самооцінка та її вплив на професійне майбутнє випускників ВНЗ. Матеріали XLVII Науково-технічної конференції Інституту соціально-гуманітарних наук. 2018. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/20168>

7. Дідик Н.М., Онуфрієва Л.А. Самоставлення майбутніх психологів як чинник професійного саморозвитку. Психологічний часопис. 2019. Т. 5, № 8. С. 233-248.

8. Сингаївська І.В. Психологічні особливості узгодження особистісних і суспільних вимог до професійної успішності викладача. Проблеми сучасної психології: Зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2015. Вип. 30. с. 574–588.

9. Методика діагностики самооцінки Дембо-Рубінштейн (модифікація А.М. Прихожан). Режим доступу: [http://psychologis.com.ua/metodika\\_diaagnostika\\_samoocenki\\_dembo-rubinshteyn\\_modifikaciya\\_prihozhan.htm](http://psychologis.com.ua/metodika_diaagnostika_samoocenki_dembo-rubinshteyn_modifikaciya_prihozhan.htm)

10. Тест-опитувальник самоставлення особистості (В.В. Столін-С.Р. Пантелєєв). – Режим доступу: <http://psih.pp.ua/>

**Reference:**

1. Onufriieva L.A. Samoostinka yak skladova Ya-kontseptsii maibutnikh fakhivtsiv sotsionomichnykh profesii. [Self-esteem as a component of the self-concept of future specialists in socioeconomic professions]. Problemy suchasnoi psykholohii: Zb. Nauk. Pr.. Kyiv, Kamianets-Podil'skyi K-PNU imeni Ivana Ohiiienka, Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 2013. Vyp. 22. S. 396-412

2. Kozeruk Yu.V., Yevseichyk Ya.O. Samoostinka yak faktor stanovlennia osobystosti studenta. [Self-esteem as a factor in the formation of a student's personality]. Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu. Serii: Pedahohichni nauky. 2015. Vyp. 124 S. 163-165.

3. Bolshakova A.M. [Time perspectives and the very attitude of students in the professional sphere]. Chasovi perspektyvy ta samo stavlennia studentiv u profesiinii

sferi. Zbirnyk naukovykh prats. Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii. 2018. Vyp. 1 S. 62-66.

4. Voloshyna V.O. Osoblyvosti meta kohnityvnykh sudzhen studentiv ta yikhonii vzaiezmozv'iazok iz samoostinkoiu. [Peculiarities of the goal of students' cognitive judgments and their relationship with self-esteem]. Studentski naukovi zapysky. Seriiia "Sotsialno-politychni nauky". Vyp. 3. 2011. s. 241-255.

5. Muzyka O.L., Chekryzhova M.M. Stanovlennia profesiinnoi samoostinky studentiv medychnykh VNZ. [Formation of professional self-esteem of students of medical universities]. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy. T. KhII. Psykholohiia tvorchosti. Vyp. 22. K.: Vyd-vo «Feniks», 2016. S. 213-231.

6. Slobodianiuk A., Hrechanovska O. Samoostinka ta yii vplyv na profesiine maibutnie vypusknnykiv VNZ. [Self-esteem and its impact on the professional future of university graduates]. Materialy XLVII Naukovo-tekhnichnoi konferentsii Instytutu sotsialno-humanitarnykh nauk. 2018. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/20168>

7. Didyk N.M., Onufriieva L.A. Samostavlennia maibutnikh psykholohiv yak chynnyk profesiinoho samorozvytku. [Self-attitude of future psychologists as a factor of professional self-development]. Psykholohichni chasopys. 2019. T. 5, № 8. S. 233-248.

8. Synhaisvs'ka I. V. Psykholohichni osoblyvosti uzghodzhennia osobystisnykh i suspil'nykh vymoh do profesijnoi uspishnosti vykladacha. Problemy suchasnoi psykholohii: Zb. nauk. prats'. Kam'ianets'-Podil's'kyj: Kam'ianets'-Podil's'kyj natsional'nyj universytet imeni Ivana Ohiiienka. 2015. Vyp. 30. s. 574–588.

9. Metodyka diahnostryky samoostinky Dembo-Rubinshtein (modyfikatsiia A.M. Prykhozhan). [Dembo-Rubinstein method of self-esteem diagnosis (modification by A.M. Prihozhan)]. Rezhym dostupu: [http://psychologis.com.ua/metodika\\_diaagnostika\\_samoocenki\\_dembo-rubinshteyn\\_modifikaciya\\_prihozhan.htm](http://psychologis.com.ua/metodika_diaagnostika_samoocenki_dembo-rubinshteyn_modifikaciya_prihozhan.htm)

10. Test-opytuvalnyk samostavlennia osobystosti (V.V. Stolyn-S.R. Panteleev). [Personality self-assessment questionnaire (V.V. Stolyn-S.R. Panteleev)]. – Rezhym dostupu: <http://psih.pp.ua/>